

**Развитие современных концептуальных основ интеграции
теории документоведения в архивоведении, археографии,
библиотековедении, библиографии в России и Украине**

**Developing Modern Concepts to Integrate Document Theory
into Archival Studies, Archeography, Library Science
and Bibliography in Russia and Ukraine**

**Розвиток сучасних концептуальних засад інтеграції
теорії документознавства в архівознавстві, археографії,
бібліотекознавстві, бібліографії в Росії та Україні**

Чекмарева Л. А.

Национальная библиотека Украины им. В.И.Вернадского, Киев, Украина

Lyubov Chekmareva

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, Kiev, Ukraine

Чекмарьова Л. О.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київ, Україна

Рассмотрено и обосновано изменение содержания термина «документ». Приведен обзор публикаций по этой теме.

The changes in the content of the term «document» are discussed and substantiated. The author reviews the publications on this issue.

Розглянута й обґрунтована зміна змісту терміна «документ». Приведено огляд публікацій по цій темі.

Впродовж останнього періоду часу, що вимірюється 10-15 роками, в Україні відбувається інтенсифікація теоретичних досліджень щодо формування нового аспекту змісту документознавства (документології), пов'язаного з швидкими процесами інформатизації суспільства, формуванням суспільства знань, прискоренням інформаційно-комунікаційних процесів. Інформаційна трансформація суспільства, викликана практикою суспільної діяльності, значно випереджає розвиток теорії «документознавства» і вимагає «здоганяти» практику, де основна увага спрямована на осмислення його понятійного змісту та обсягу в контексті інформаційно-комунікаційних функцій, як інформаційного джерела та засобу соціальних комунікацій у період електронних технологій.

Термін «документ», що історично існував в діловодстві та історичних науках, передусім, архівознавстві, археографії, інших спеціальних дисциплінах, а з кінця XIX ст. – в бібліографії та бібліотекознавстві, у другій половині XX ст. активізується в інформатиці та дисциплінах інформаційно-комунікаційного характеру. «Документ» розглядається з позицій його представлення у інформаційних системах, практично ототожнюється з роботою з складання довідників другого інформаційного рівня і тому потрапляє у сферу діяльності бібліографії та археографії, інформатики.

Характерною особливістю є те, що поняття документу в його комунікаційно-інформаційному значенні починає «повертатися» в усталену систему понять історичної науки, діловодство та архівістику, камеральну археографію у його новому, синкретичному змісті.

Поняття документу в архівній справі та діловодстві різних канцелярій існує на найдавніших часах і в узагальнюючому визначенні документ розглядався як акт, що фіксує та регулює певні суспільні відносини на офіційній правовій основі, відповідно закріплює ці відносини і тому має доказову силу. Не дарма усі писемні джерела періоду Середньовіччя типологічно розділяються на актові (дипломатичні) та оповідні (наративні). Актовими джерелами займається спеціальна історична дисципліна *дипломатика* (від слова «diploma»), а джерелами наративними – *різні підрозділи джерелознавства* (у різних науках має відповідний аспект – історичний, філологічний, мистецтвознавчий тощо). Історичне та сучасне діловодство певною мірою продовжує традицію середньовічних канцелярій, які пройшли значний історичний шлях розвитку до сьогодні.

Поль Отле, який започаткував теорію документації в бібліографічно-реєстраційній сфері в кінці XIX ст. і поширив поняття «документу», розглядаючи його як об'єкт бібліографічної діяльності, на усю систему бібліографування і тим значно розширив обсяг цього поняття. Відбулося фактичне і дуже вдале позичення терміну з діловодства та архівістики, формується поняття документації як сукупності документів та безпосередньо процесів документостворення, зберігання, реєстрації та надання у користування.

Тут у спільних позначеннях поняття документу проявляються спільні для архівознавства та бібліотекознавства, бібліографії та камеральної археографії сфери діяльності. Як і у діловодстві, так і архівній справі здійснюється розподіл на документостворення та документообіг, опис документів (камеральна археографія) та створення довідкових систем, а також зберігання та надання у користування. Однак основні теоретичні розробки цього поняття закономірно концентруються на інформаційних властивостях документу в плані бібліографування та камерального описування.

Розвиток інформатики, починаючи з 60-х років, продовжує поширення змісту поняття документу в його інформаційно-комунікаційному змісті. Методологічні питання архівного документознавства знаходять обґрунтування у працях М.Т. Ліхачова, К.Г. Мітяєва та ін. архівознавців. Загальні тенденції у розвитку дисциплін наукової інформації та комунікації досліджувалися багатьма вченими, серед котрих слід згадати імена В.І. Горькової, Р.С. Гіляревського, О.О. Коренного, А.І. Михайлова, А.И.Черного, А.Д. Урсула, І.Г. Моргенштейна, Т.В. Муранівського, Ю.Н. Климова, Ю.В. Коновалова.

Це знаходить свій прояв у низці державних стандартів, що існують в архівній та бібліотечній справі щодо діловодства та інформаційно-бібліотечної та бібліографічної діяльності, а також на інформацію та документацію.

Одночасно це відзначилося бурхливим розвитком бібліотечно-бібліографічного документознавства. Кінець XX ст. відзначений переосмисленням поняття документації бібліотекознавцями та книгознавцями. В російській науці з'являються праці Г.Ф. Гордукалової, В.П. Леонова, А.В.Соколова, Ю.М. Столярова, Н.Е. Андреева, А.И. Барченкова, М.В. Кузнецової, Н.З. Стародубової, Н. Хахалевої та ін.

В російській науці 80-90-х років і на початок XXI ст. продовжується архівознавче опрацювання теоретичних питань документознавства, це представлено такими істориками-архівістами як В.Ю. Афіані, В.Д. Банасюкевич та А.Н. Сокова, В.М. Баранов, М.В. Бельдова, Д.И. Блюменау, А.В. Елпат'євський, Б.С. Ілізаров, М.П. Ілюшенко, Л.А. Кобелькова, Т.В. Кузнецова, М.В. Ларін, Е.А. Плешкевич, И.А. Подольская и Л.В. Санкина, В.І Тихонов, Э.И. Ханпира та ін.

В Україні розвиток теоретичних питань поняття документу в архівознавстві та археографії, управлінського діловодства здійснюється у працях Г.В. Боряка, Ф.В. Стояна, Ю.І. Палехи, Ю. Сороки, І.Є. Антоненко та ін.

Документаційні аспекти управління розглядаються у працях Г. Асєєва, специфіка онлайн-документів – М. Болдовського, питання класифікації – М.П. Васильченко, інші важливі аспекти – Г.В. Власової, Н. А.Гайсинюк, Л. Бабко, В. Іванова, І. Нілової, Ю.В.Яковлевої та ін. Виходять підручники, стандарти, методичні розробки.

У 90-х роках XX ст. в Україні з'являються теоретичні праці бібліотекознавців, книгознавців та бібліографознавців, С.Г.Кулешова, Н.М. Кушнарєнко, Е.А. Медведєвої, В. Омельчука, М.С. Слободяника, А.А.Соляник, Л. Філіпової, Г.М. Швецової–Водки безпосередньо присвячені теорії документознавства, де подаються спроби з позицій цих наук подолати специфічні підходи діловодства, архівознавства, археографії та бібліографії.

Разом з тим, поняття «документознавство» у різних працях за змістом не збігається і інтеграційні аспекти розробляються однобічно. Виключенням є розвиток ґрунтовних підходів у працях С.М. Кулешова, який працює у сфері інтеграції цих різних наук на принципах документації як інформаційного джерела та його інформаційно-комунікаційної функції, розглядає історичні передумови уніфікації документів.

Сьогодні в Україні з'явилася можливість спільного теоретико-методологічного опрацювання проблеми у зв'язку із відкриттям в Україні спеціальності «Документознавство, Архівознавство», де ця сфера дуже стисло і, разом з тим, змістовно, визначається як «Галузь науки, що вивчає сутність, закономірності, засоби та форми функціонування документа в оперативному та архівному стані документально-інформаційних систем і комунікацій, як в історичному так і в сучасному

соціокультурному процесі». Як бачимо, у цьому визначенні поєднуються сучасні та ретроспективні підходи та методи різних наук, що мають своїм об'єктом документ в його широкому значенні, різних формах, походженні, спрямуванні.